

Tanösvény létesítése egy Dombóvári mintaterületen

Geisz Andor Attila

Földrajz BSc

3.évfolyam

Témavezető: Halasi-Kovácsné Benkhard Borbála Rita, Phd

Adjunktus

Tájvédelmi és Környezetföldrajzi Tanszék

Debreceni Egyetem, Természettudományi és Technológiai Kar

Tartalomjegyzék

Bevezetés	4
1.Célkitűzés	4
2.Szakirodalmi áttekintés.....	4
2.1. A mintaterület bemutatása	4
2.1.1 Természeti, társadalmi, gazdasági adottságok	4
2.1.2 Természeti értékek, mint potenciális attrakciók.....	5
2.2 Interpretációs módszerek a turizmusban	6
2.3 A tanösvényekről	8
2.3.1 Funkció	8
2.3.2 Típusok	9
3.Dombóvár természeti értékei, mint turisztikai attrakciók.....	11
4. Tanösvény tervezés a Nyerges erdő és horgásztó területén	13
4.1 Helyszín bemutatása	13
4.1.1 Természeti értékei	14
4.1.2 Kulturális értékei	15
4.1.3 Infrastruktúra	15
4.2 Tanösvény létesítése	18
4.2 Célcsoportok	19
4.3. Tanösvény útvonala és állomásai	21
4.4 Egy konkrét állomás bemutatása	26
4.5 Együttműködők és fenntartás.....	27
5 Jövőbeni tervek	28
Felhasznált irodalom	29

Bevezetés

Jelenlegi kutatásom témája Dombóvár turisztikai értékeinek vizsgálata felé fordítódott. Apukám dombóvári származásának köszönhetően igen sok időt töltöttem el nagymamámnál. Az ott töltött idő alatt rengetegszer kirándultam a környéken és ezáltal felfedeztem az ottani egyedülálló értékeket. Ma úgy érzem, hogy ezeket érdemes lenne népszerűsíteni, az emberek szélesebb körével megismertetni.

1.Célkitűzés

A kutatásom során szeretném áttekinteni a terület természeti értékeit, azok jelenlegi turisztikai hasznosítását. Emellett kidolgozom ezek közül egy jelenleg is látogatott, de részletesebb megismerésre érdemes helyszín bemutatásának lehetőségét.

2.Szakirodalmi áttekintés

2.1. A mintaterület bemutatása

2.1.1 Természeti, társadalmi, gazdasági adottságok

Dombóvár tájföldrajzi helyzetét tekintve a Duna-Tisza medence nagytáj, azon belül a Dunántúli dombvidék nagytájrészelethez, Külső-Somogy-középtájhoz, továbbá a Kapos-menti dombság kistájhoz sorolható, amely korábbi elnevezésben Dél-Külső-Somogy volt (Csorba, 2021). A település természeti határait képezi délről az Észak-Zselic és a Völgység északi része (Kiss, 2015). A város közigazgatásilag a dél-dunántúli régióhoz tartozik, azon belül, Tolna megyének harmadik legnagyobb települése és egyben járásközpontja. Dél-Dunántúl egyik meghatározó városaként is aposztrofálható, amely közvetlen Somogy-és Baranya megye határánál helyezkedik el. (Kiss, 2015)

Dombóvár természeti adottságait tekintve igen gazdagnak mondható, a többnyire dombsági területtel rendelkező város térségében geomorfológiai képződmények is találhatók köztük meridionális völgyek, amelyet elsősorban a vízfolyások és eróziós folyamatok alakítottak ki (Pécsi, 1986). A térség löszös kőzeteken kialakult talajok kedvező fizikai és kémiai összetétele következményeként kiváló termékenységgel szolgálnak a mezőgazdasági művelés számára (Kiss, 2015). Vízrajzát tekintve a Kapos-folyó vízgyűjtőjéhez tartozik. Természetes állóvizekben szegényesnek mondható, azonban

ennek ellensúlyozásaképp több mesterségesen kialakított halastóval is rendelkezik. A víztani adottságokat figyelembe véve legnagyobb hasznát a nátrium-hidrogénkarbonátos hévízre települt Gunarasi Gyógyfürdő adja, amely 1971 óta vállal fontos szerepet a település turizmusát illetően. A város és térsége éghajlata mérsékelte-meleg száraznak mondható (Csorba, 2021).

A város régióban eltöltött tekintélyes szerepét, a vasúti csomópont funkciójának és gazdaságának köszönheti, amelynek köszönhetően a vonzáskörzete is túlterjed a megye határánál kívülre. A kiváló minőségű talajadottságokkal rendelkező területen magas színvonalú mezőgazdasági művelés zajlott, amely a rá települő feldolgozóipari tevékenységekkel együttesen erősítette a város gazdasági jelentőségét (Dombóvár önkormányzata, 2022). Dombóvár iparosítása a klasszikus szocialista időszakban telepített könnyű-és nehézipari üzemek telepítése jelentette, és a privatizációt követően fennmaradt több hagyományos termelési ipari ág (például fémipar), amelyek szerepe továbbra is meghatározó a település gazdaságában. Pozitívumnak mondható azonban, hogy jelentős munkaerő és fogyasztói bázisként is szolgál a járási térségben és azon kívül is (Mágocs és környékén), köszönhetően az iparnak, kereskedelemnek, turizmusnak. (Dombóvár önkormányzata, 2022)

Demográfiai helyzetét tekintve a népességet illetően több, mint 17 ezren laknak városban (Telr, 2024), azonban nagy kihívást jelent a város számára túlzott mértékű elöregedés, mely az elmúlt években az országos átlaghoz képest is nagyobb intenzitással növekedett.

2.1.2 Természeti értékek, mint potenciális attrakciók

Azok a természetvédelem alatt álló területek, amelyek valamilyen egyedi értéket képviselnek, érdemes megóvni és megőrizni az emberiség számára. Érdemes fenntartani ezeket az értékeket, mert a természeti környezet és az emberi közötti szoros kapcsolat eredményeképp válik vonzóbbá.

Dombóvár közigazgatási területén nem található országos jelentőségű védetté nyilvánított terület, (mint például nemzeti park, tájvédelmi körzet, vagy természetvédelmi terület). A település környezetében vannak helyi jelentőségű védett természeti területek és értékek melyek fenntartását a település önkormányzata végzi el (Állami Természetvédelem.hu). Országos szintű védelem alatt álló „ex lege” védett értékek találhatók. Itt megemlíthető a Nyerges forráscsoport és a Gólyavár természeti területén levő földvár (Kiss, 2015).

Dombóvár közigazgatási területén belül 8 helyi jelentőségű természeti terület található. A település zöldfelületi ellátottságban bővelkedik, illetve elhelyezkedését tekintve „szigetes” következképp több zöldfelületi területből áll, amelyeket védett fasorok kötnek össze (Kiss, 2015). Jelenleg 13 természeti érték, amely a városban védett fákat és fasorok, közülük 5 darab helyi szintű védelemre tervezett (Kiss, 2015). A védett fák és fasorok nélkül a város területének 695,2 hektár átszámítva mintegy 9%-a áll helyi szintű természetvédelmi oltalom alatt. (Kiss, 2015).

A város közigazgatási területén található nem védett természeti területek és értékek, helyi szinten értékes élőhelyek. Állapotukat tekintve elmaradnak a védett természeti területektől, azonban van egyedi értékük, melyek védett fajok, illetve értékes idősebb fák. (Kiss, 2015).

2.2 Interpretációs módszerek a turizmusban

Az interpretációt egyfajta kommunikációs áramlási folyamatként lehetne megfogalmazni (Ham, 1992). Ezen közlési forma lényege, hogy egy üzenetet továbbítson a látogatónak, melyek módszerét többféle típus szerint lehet értelmezni. Ezen módszerek definiálására és meghatározására Puczkó László és Rác Tamara (2011) által összeállított módszertani besorolást vettem alapul. A szerzőpáros két módszer szerint csoportosította a módszereket. Az egyik az eszköz működési formája szerint, a másik az attrakcióhoz való kapcsolata szerint különbözteti meg őket.

Az eszközöket a működési formájuk szerint az alábbi 5 kategóriára lehet osztani:

1. Személyes bemutatás
2. Részvétellel működő eszközök
3. „Élő display” eszközök
4. Statikus display eszközök
5. „Ketyerék”

Az eszközök attrakcióhoz való kapcsolata szerint az alábbi 3 típus különíthető el a szerzők szerint:

1. Közvetlen
2. Közvetett
3. Felelevenített/Megszemélyesített

A módszereket bemutató szakirodalom elkülöníti a statikus és dinamikus eszközöket. utóbbiak között érdemes megemlíteni az útikönyvet, térképet, információs táblát, ismertetőket. Ezen eszközök azt a cél szolgálják, hogy közvetítési lehetőséget biztosítsanak a valóságban megérintheetlen tárgyak, eszközök, helyek bemutatására.

A szerzőpáros a dinamikus eszközök, mozgással vagy esetleg különböző hanghatásokkal képesek más megvilágításba helyezni a bemutatandó attrakciót, mint esetleg a statikus eszközök által nyújtott módszerek.

Történhet a bemutatás személyes kontextus alapján, mely által a megszerzett információ még hatékonyabban jut el a látogatóhoz, például az idegenvezetők vagy akár animátorok által. A digitális eszközök közreműködésével történő információszolgáltatás sokkal személytelenebb, emellett egyes eszközök használatának értelmezése egy átlagos érdeklődőnek nehezebb lehet.

A dinamikus eszközök közé tartozik a „részvételi lehetőség” kategória, amely a látogatók bevonásával működik. Azt a célt szolgálja ez a típus, hogy a látogató személyesen végezze el a bemutatott tevékenységet (gyöngyfüzés egy néprajzi múzeumban) Elmondható, hogy ez a módszer egyre népszerűbbé kezd válni Magyarországon.

Megkülönböztethetünk egy kombinált eszközök kategóriát is, mely során beszélhetünk ride-okról, látogatóközpontokról, amelyek a nevükből adódóan céljuk kielégíteni a látogatók igényeit. Végül megemlítendő a mézesbödön-koncepció, amely a mesterséges és természeti attrakciók vagy fő-és mellékattrakciók különböző kombinálását jelenti.

Összességében elmondható, hogy az attrakciók bemutatására szolgáló interpretációs eszközöknek nincs bevált módszere, hogy hol célszerű alkalmazni. Ezen bemutatási módszerek sikerességét a látogató igényei alakíthatják (Puczkó, Rácz, 2011).

2.3 A tanösvényekről

Kiss G. (1999) megfogalmazásában A tanösvények olyan- elsődlegesen a látogatók környezeti tudatának fejlesztése céljából létrehozott- terepi bemutatóhelyek, amelyek turistaútvonalakra felfűzött állomásokon, táblák vagy kirándulásvezető segítségével mutatják be egy adott terület természeti-kultúrtörténeti adottságait és értékeit, valamint azok megőrzésének fontosságát és módját.”

Külföldön többféle jelentéssel is találkozhatunk, azonban mindegyik magába foglalja az információ, az interpretáció és az élményszerzésnek a kölesönös funkcióját (Kollarics, 2020). A tanösvények története, közel 100 évre, pontosabban 1925-re nyúlik vissza, amikor is az Amerikai Egyesült államokban létrehozták a korábbi kritériumoknak megfelelő első tanösvényt, a Palisades Interstate Parkban, New Jerseyben. Ezen tanösvény létrehozásának a céljai között szerepelt a természet megóvása, tudatos és felelősséggel való védelmezése (Fodor, Révész, 2018).

Magyarország első tanösvényét 1972-ben alakították ki a Szalajka völgy és a Horotna-völgy találkozásánál fekvő Erdei Múzeumhoz kapcsolódóan. Célja a látogatóknak a környezethez való érdeklődésének formálása, illetve, a környezeti tudatosság fejlesztése és előtérbe hozása volt (Fodor, Révész, 2018). A tanösvények rendkívül fontos szerepet töltenek be abban, hogy az érdeklődők és a látogatók, a helyszínen tekinthessék meg a természet adta lehetőségeket, a szépségét és egyediségét, valamint, hogy felhívják a figyelmet a tudatos gondozásra, védelemre, Mindezekre a kihelyezett táblák vonják fel a figyelmet. Érdemes kiemelni, hogy a bemutatási módszerek valamilyen érzelmet váltanak ki a látogatóból, amely során a kötődés és az információátadás is hatékonyabb (Kollarics, 2020).

2.3.1 Funkció

Kiss Gábor és a szerzőtársai (1997) megfogalmazása alapján a tanösvények egy hármas funkciót töltenek be, miszerint:

1. ismeretterjesztési/oktatási: cél a látogatók ismeretekkel és új dolgokkal való kiszolgálása,

2. érdekvédelmi: Arra szolgál, hogy a látogatók környezeti szemléletét formálja a tudatosság irányába, emellett aktivizálja őket.

3. élményadáson alapszik a harmadik funkció: a látogató élvezze a természet adta kikapcsolódási és rekreációs lehetőségeket (Kollarics, 2015).

Megkülönböztethetjük továbbá a tanösvényeket az azokat kialakító tárgyak alapján (Fűzné, 2019):

1. tájékoztató táblás
2. „karós-füzetes”
3. vegyes tanösvény

A tájékoztató táblás tanösvények rendelkeznek egy indító táblával, amelyen megjelenítik az adott tanösvénnyel kapcsolatos általános, illetve gyakorlati információit. Ezen típus előnyeikhez tartozik, hogy nincs nyitvatartási időszak, így bármikor látogathatóak, továbbá nem tüntetnek fel sok információt. Magyarországon ez az egyik legelterjedtebb típus. Érdeemes megemlíteni, hogy ezen típusú tanösvények jobban ki vannak téve a fizikai rongálásnak, emiatt a fenntartása és karbantartása több forrást igényel (Fűzné, 2019).

A „karós-füzetes” tanösvények a tájékoztató táblás típushoz képest esetében kevesebb berendezési tárggyal rendelkeznek. Ebben az esetben beszámozott karókkal tüntetik fel a bemutatni kívánt természeti tárgyakat, élőlényeket, védett természeti értékeket. Az előre beszerzett tájékoztató füzet segítségével tájékozódhatunk (Kollarics, 2015).

2.3.2 Típusok

Kiss Gábor (1997) szakkönyve és Kollarics Tímea (2015) alapján a hazai tanösvények tipizálása több szempont szerint történhet. Egyfelől csoportosíthatunk az *ismeretszerzés módszere* szerint, így a következő kategóriákat kapjuk:

1. *A bemutató tanösvény*, az egyik leggyakrabban alkalmazott tanösvény típus, amely bemutatja az adott helyre vonatkozó legfontosabb tudnivalókat és értékeket elsősorban táblán.

2. Megkülönböztetünk *foglalkoztató (munkáltató) tanösvényeket*, amelynek a keretében az érdeklődők játékos feladatot kapnak.

Lehet csoportosítani a **bemutatóra kerülő ismeretterjesztő anyag** alapján, mely szerint lehet:

1. *Komplex környezetismereti tanösvény*, ennek célja a komplex ökológiai ismeret kialakítása és egyben kiemelkedő szerepet nyújt a környezeti tudatformálásban;
2. *Tematikus tanösvények*, amelyek egy-egy különböző értéktípust helyeznek magasabb figyelemmel és kerülnek ki bemutatásra, majd ennek alapján is nevezik el a tanösvényeket).

Tovább csoportosíthatjuk a tanösvényeket a **közlekedés módja** szerint mely alapján vannak:

1. *Gyalogos tanösvény*, amely a leggyakrabban előforduló típus hazánkban; Kerékpáros tanösvény, mely hazánkban nem annyira elterjedt, egyedül az Egyek-pusztakócsi tanösvény tartozik ebbe a típusba, többnyire Hollandiában és a skandináv országokban találkozhatunk ilyen tanösvényekkel;
2. *Autós tanösvény*, ez hazánkban kevésbé ismert még, leginkább az Egyesült Államokban fordul elő ez a típus;
3. *Lovas tanösvény*, amely a lovas közlekedés szabályai szerint lett kialakítva, hazánkban például Fóton találkozhatunk egy interaktív lovas tanösvénnyel;
4. *Vízi tanösvény*, amelyek a vízi közlekedésre alkalmas eszközökkel, mint például csónakkal, kajakkal, kenuval lehet közlekedni, például a Erzsébet-tavi tanösvény Szarvason.

Elkülöníthetjük a tanösvényeket az **útvonal hossza** alapján:

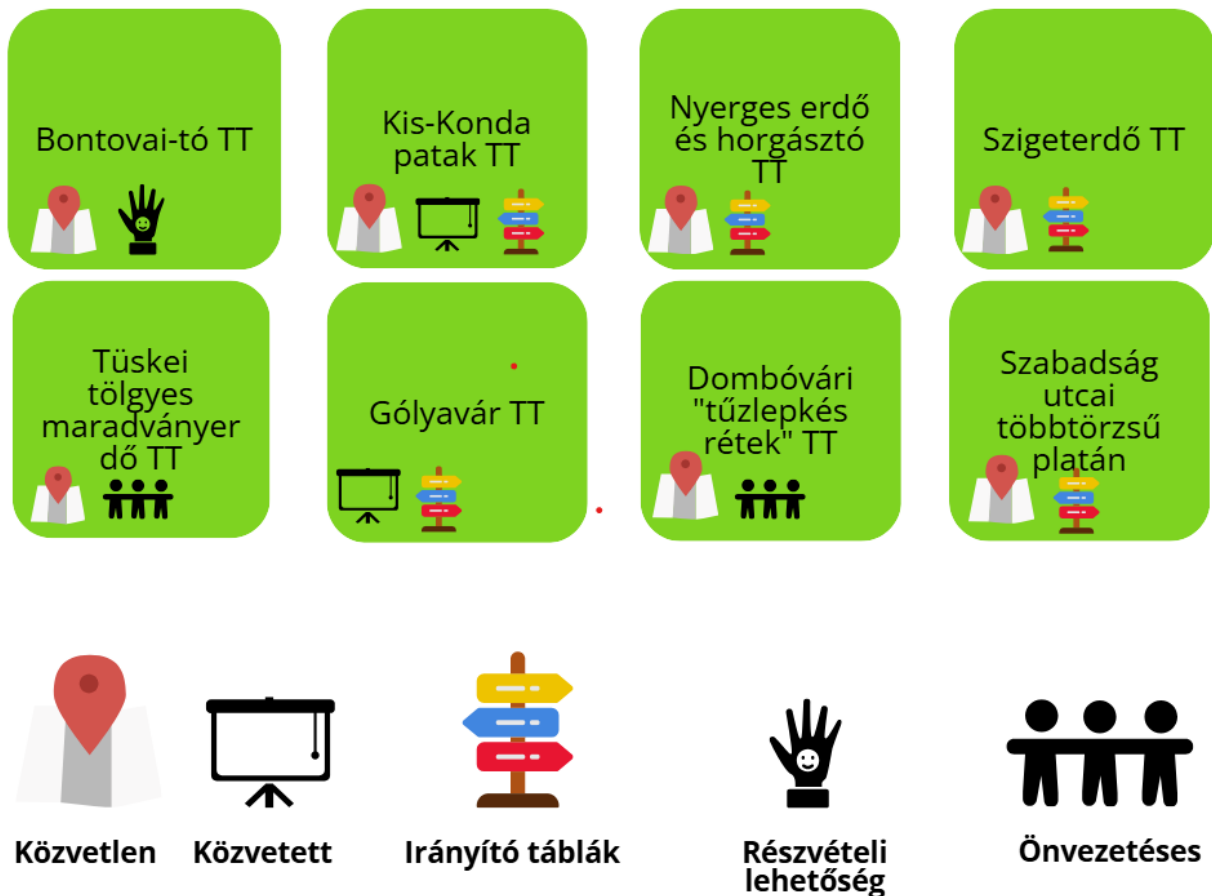
1. „*Séta*” jellegű tanösvények, amelynek hossza nem több, mint 2 kilométer, illetve a szintkülönbség is csak minimális;
2. „*Túra*” jellegű tanösvény, amelyek hossza több, mint 2 kilométer hosszú és előfordulhat nehezebb terepszakaszokkal.

Nem utolsó sorban tipizálhatjuk a hazai tanösvényeket a *helyszínhez való viszony alapján*, eszerint vannak:

1. *Helyismereti tanösvények*, melyek helyspecifikusak és egyben egyetemes értékeket bemutató útvonal;
2. *Témaközpontú tanösvény*, amelyek nem helyspecifikusak, és egy témával kapcsolatban mutatnak be általános ismereteket. (Kollarics, 2015)

3.Dombóvár természeti értékei, mint turisztikai attrakciók

Dombóvár város természeti értékeinek bemutatására a város önkormányzatának egyik fontos intézkedése volt, hogy az alaptervben rögzítette a bemutatóhelyek egységes rendszerének szükségességét. A település a természeti és kultúrtörténeti örökségek bemutatására, elsőként tanösvényt hozott létre, a volt Dőry konzervgyár területén. Majd ezután egységes táblarendszert létesült a Nordic Walking Parkhoz. Az évek során a táblák egyes rongálást követően felújításra szorulnak. Az egyes értékek bemutatására több kiadvány megjelent, melyek közül kiemelkedik a város madárvilágát bemutató könyv, amelyhez a Magyar Madártani Egyesület Dombóvári Helyi csoportja végez és készít elő rendszeres megfigyeléseket és kutatásokat (Kiss, 2015). A helyi jelentőségű védett természeti területek esetében, a már említett módszerek segítségével mutatják be a látogatók számára a település értékeit.

1.ábra: Dombóvár helyi védett természeti értékei (Puczkó-Rácz, 2011 alapján saját szerkesztés Piktochart Ban)

Ahogy az ábráról leolvasható, az alábbi interpretációs módszerekkel szemléltetik a helyi védett természeti értékeket. A hierarchiaszintben elsőként az eszközök attrakcióhoz való kapcsolata jelenik meg, e szerint a jelenlegi értékeket közvetett, illetve közvetlen módszer alapján ismertetik a látogatókkal. Arányaiban véve, a közvetlen módszer népszerűségét lehet kimondani, amely 7 természetvédelmi területen jelenik meg, önmagában közvetett módszert csak egy helyszínen alkalmaznak (Gólyavár Természeti terület), a Kis-Konda patak természeti területén pedig a közvetlen és a közvetett módszer együttes alkalmazása figyelhető meg. Egyrészt tájékoztató táblákkal segítik a látogatókat, másrészt a Magyar Madártani Egyesület helyi oktatóközpontjában fogadnak iskolás csoportokat. Az értékekkel kapcsolatos információk átadása, a látogatók szempontjából az információk átadása személyes jelenlétet igényel. Ezeket részvétellel működő eszközök segítségével

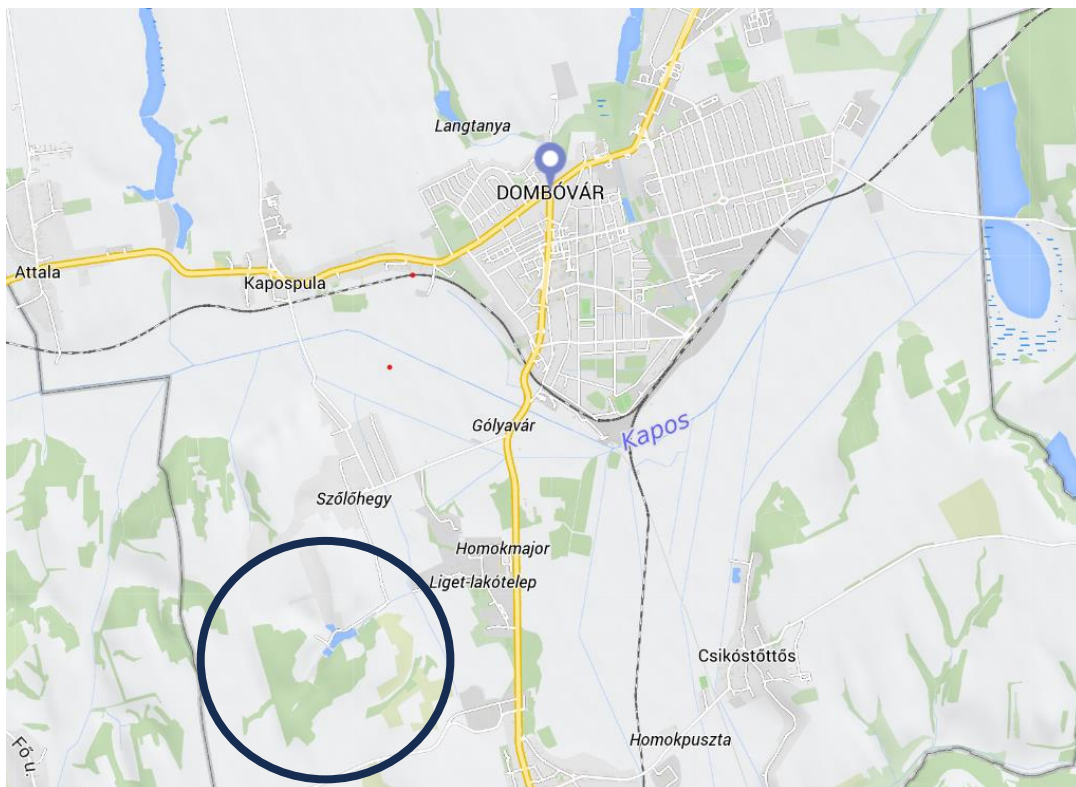
ér el, jelen esetben irányító táblákkal. Továbbá megjelenik az eszközöknél a részvételi lehetőség, amely jobban kívánja aktivizálni a látogatót a természetes környezetben, azonban erre csak a Bontovai-tó természetvédelmi területen nyílik lehetőség. A település természetvédelmi alapterve szerint a városban lévő nem védett természeti értékek, többnyire helyi szinten értékesek, azok bemutatása nem történt meg (Kiss, 2015).

A helyi jelentőségű védett természeti területek fenntartásával járó feladatokat a város önkormányzata látja el. Mellettük aktív részesedést vállal a Dombóvári Roma Nemzetiségi Önkormányzat. Egy 2015.évi képzési program keretében természeti területeken a roma származású közmunkások végzik el a szükséges feladatokat. A civil szervezetek közül érdemes megemlíteni a Magyar Madártani Egyesület, Dombóvári Helyi csoportját, amely végez rendszeres madármegfigyelést, számlálást, illetve helyez el mesterséges fészekodúkat, ezáltal részt vállal a helyi feladatok ellátásában (Rakonczay, 1997). A civil szervezeteken kívül a közoktatási intézmények oktatói által végzett környezeti nevelésnek köszönhetően fejlődik a környezettudatosság, a természethez való pozitív hozzáállás. A tanárok órákon kívül, szakkörök keretében szerveznek kirándulásokat, továbbá természet-megfigyelő túrákat. A Belvárosi Általános Iskola rendelkezik egy természetvédelmi bemutatóteremmel, amely a megye madárvilágát mutatja meg, így segítve a természeti értékek bemutatását. (Kiss, 2015)

4. Tanösvény tervezés a Nyerges erdő és horgásztó területén

Úgy gondolom, hogy az előbbieken áttekintett interpretációs eszközök közül egy tanösvény lenne a legmegfelelőbb a választott terület természeti értékeinek bemutatására. A tanösvények alkalmasak az átfogó, komplex és élményt is nyújtó ismeretközlésre. Egy természetközeli helyszín felkeresése önmagában is élmény, de a megfelelően elhelyezett táblák, összefűzött ismeretanyagaival, a természet iránti elköteleződés kialakulását, illetve elmélyülését is segítik.

4.1 Helyszín bemutatása

1.térkép: Nyerges erdő és horgásztó elhelyezkedése Dombóvártól DNy-ra (Térképem.hu)

A Nyerges erdő Dombóvár közigazgatási területének a délnyugati részén helyezkedik el, Dombóvár-Szőlőhegytől nyugatra. Tájföldrajzi szempontból a Zselichez tartozik (Kondavölgy.hu). A maradványerdő, amely a Kapos folyó völgye, Kis-Konda-patak völgye és a szántóföldek között maradt meg illetve szorult ki a természetes növénytakaró és állatvilág az évszázados mezőgazdasági művelésnek köszönhetően (Kondavölgy.hu). A parkerdő képezi a város határában az egyik legösszefüggőbb erdő tömböt (Kondavölgy.hu).

4.1.1 Természeti értékei

A Nyerges-erdőt túlnyomórészt gyertyános-kocsányos tölgyesek alkotják, amelyek szigetszerűen jelennek meg a környező mezőgazdasági területek között (Dombóvár-Szőlőhegy infó). A terület helyi védett természetvédelmi elismerésben részesült, amelyet az itt fakadó Nyergesi-forráscsoport által felduzzasztott horgásztónak is köszönhet (Természetvédelem.hu). Az 1981-ben felduzzasztott tó medrét egykoron legelőként hasznosították a helyiek, utoljára a Mózes család tehenei élvezhették a

táj adottságát (Dombóvár-Szőlőhegy infó). Ma a 3 mesterséges tóból álló, két hektáron elnyúló tó-együttes legjelentősebb természeti képződményei a források, melyek közül a legjelentősebb a Nyergesi-forráscsoport, amely a vízkilépések együttes vízhozama eléri az 5l/perc mértéket, ezáltal a természeti védelemről szóló törvényről alapján „ex-lege” védettnek minősül (Kiss, 2015). A Parkerdő északnyugati részében a Szőlőhegy-Nyerges közötti mellékvölgyben, egymáshoz közel, 30-50 méterre található egy állandó és egy időszakos forrás, melynek egyikét egykoron ivóvíznyerésre is használták a Szőlőhegyen dolgozók, ezt egy téglá is jelzi (Kiss, 2015). A természetes eredetű forrásokat karbantartották, a természetellenes anyagokból készült foglalását átalakították, ilyen például a Mária forrás, amely korábban Barátság forrásnak hívják (Kondavölgy.hu). A Szőlőhegy keleti lábánál, a Nyerges felé vezető úton fakad a Szent-Anna forrás, melyhez egy helyi hagyomány kötődik. Egy Mária jelenés történt, melynek következtében a forrást állítólagos gyógyító hatása miatt, rengetegen keresik fel, a gyógyulni vágyó zarándokok és kirándulók (Kondavölgy.hu.).

Az erdő védett növény és állatfajokban gazdag. Az itt fészkelő madarak közül érdemes megemlíteni az egerészölyvet, a karvalyt, a héját, a fekete harkályt, a hollót, a nyaktekercset és a nagy fakopáncsot. Az év nagy részében fészkelő helyet biztosítanak az idősebb tölgyesek az énekesmadaraknak is, emellett denevér fajokkal is találkozhatunk. A tóban található élőlények között vannak védett állatok, köztük mocsári teknős és a vízisikló, emellett élő helyéül szolgál a jégmadárnak és tőkés récének is. Az erdő aljnövényzetében található ritka és védett fajok közül érdemes kiemelni, a szártalan kankalint, a szálkás pajzsikát, a nemes májvirágot (Kiss, 2015).

4.1.2 Kulturális értékei

A Nyerges erdőben az egykori épített örökség kulturális értékei is fellelhetőek, amelyek állapota a sorozatos rongálások miatt leromlott. Érdemes kiemelni az erdőnek a tó felőli nyugati részében fellelhető „Svájci lakot” és Csery-villát, amelyek a Monarchia XIX. és XX. század fordulójára jellemző fürdő épületeknek a benyomását keltik (Kiss, 2015).

4.1.3 Infrastruktúra

Az infrastruktúrát tekintve megkülönböztetünk alap, illetve turisztikai infrastruktúrát.

Alapinfrastruktúra

Alap infrastruktúra önmagában is többféle értelmezhetőség szerint lehet definiálni, azonban jelen esetben a hálózati infrastruktúrát emelném ki, amelyek közé sorolható a közművek, mint gáz, - ivóvízhálózat, illetve a közlekedésit, ahol elsősorban közutak, vasútvonalak jöhetnek szóba (Varga, 2014). E szerint a tipizálás alapján a mintaterületről az alábbiakat lehet elmondani. A Nyerges erdő és horgásztó természeti területhez a Szőlőhegy irányába vezető 611-es mellékút vezet, onnan a 65188-as út visz a kutatási területhez, ahol elsősorban a horgászoknak, de a kilátogató lakosságnak is van parkolási lehetősége (OpenStreetMap). A természeti területen korábban hétvégi házak, villák voltak, azonban kihasználatlanság miatt ma már rossz állapotban vannak (Kiss, 2015). A parkerdő infrastruktúrájának ellátását és fenntartását az önkormányzat, illetve a helyi horgászegyesület továbbá a Magyar Madártani Egyesület Dombóvári Helyi csoportja látja el. A terület önkormányzati és magán tulajdonban van jelenleg (Kiss, 2015).

Turisztikai infrastruktúra

A fogalom definiálására Michalkó Gábor: Turizmológia (2016) című könyvét vettem alapul, e szerint turisztikai infrastruktúra alatt azokat a létesítményeket értelmesszük, amelyek a vonzerő feltárását biztosítják, illetve, mint közvetítő közeg segíti a potenciális vonzerők eljutását a turisták számára, ezzel elérve az igényeik kielégítését.

Ez alapján a tó környékének turisztikai infrastruktúrája a következő. A tó bejáratánál ismertető tábla található, amely a parkerdő természeti tényezőiről, illetve a horgászati és Nordic Walking tudnivalókról szól. A különböző védett madarak és énekesmadarak etetésére a túraútvonal és Nordic Walking útvonal mentén madáretetőket helyeztek ki. Ezek a Magyar Madártani Egyesület Dombóvári Helyi csoportja kezelése alatt állnak. Emellett szemégyűjtők is vannak a területen. A szemételezés mértéke szerencsére elhanyagolható. A Mária-forrásnál egy híd biztosítja az átkelést.

1.fénykép: Játsszótér és ismertető tábla a parkerdő bejáratánál (Saját fotó: 2024.10.22, 2024.10.23)

A)

B)

C)

2.fénykép: Meglévő infrastruktúra elemek Kihelyezett szemetes (A), Madáretető (B), Híd (C). (Saját fotó: 2024.10.22, 2024.10.23)

Ezen kihelyezett épített elemek állapota megviselt.

Nordic Walking

A Nordic walking avagy „északi gyaloglás” egy speciális bot és egy különleges gyaloglási technika által végzett sport. (gyalogolj.hu/). Dombóváron 3 különböző helyen van kialakítva Nordic Walking útvonal, köztük a Kis-Konda-völgyi tó kör, amely 12km hosszúságú, a Gunarasi parkerdei sétat, amely 1 km, és a Zselic peremén a Nyergesi körút, amely 3,2 km hosszúságú. A 3 közül a legnagyobb kihívást jelentő útvonal és ezáltal közepesen nehéz körútnak is titulált, a szintemelkedések miatt (Geocaching).

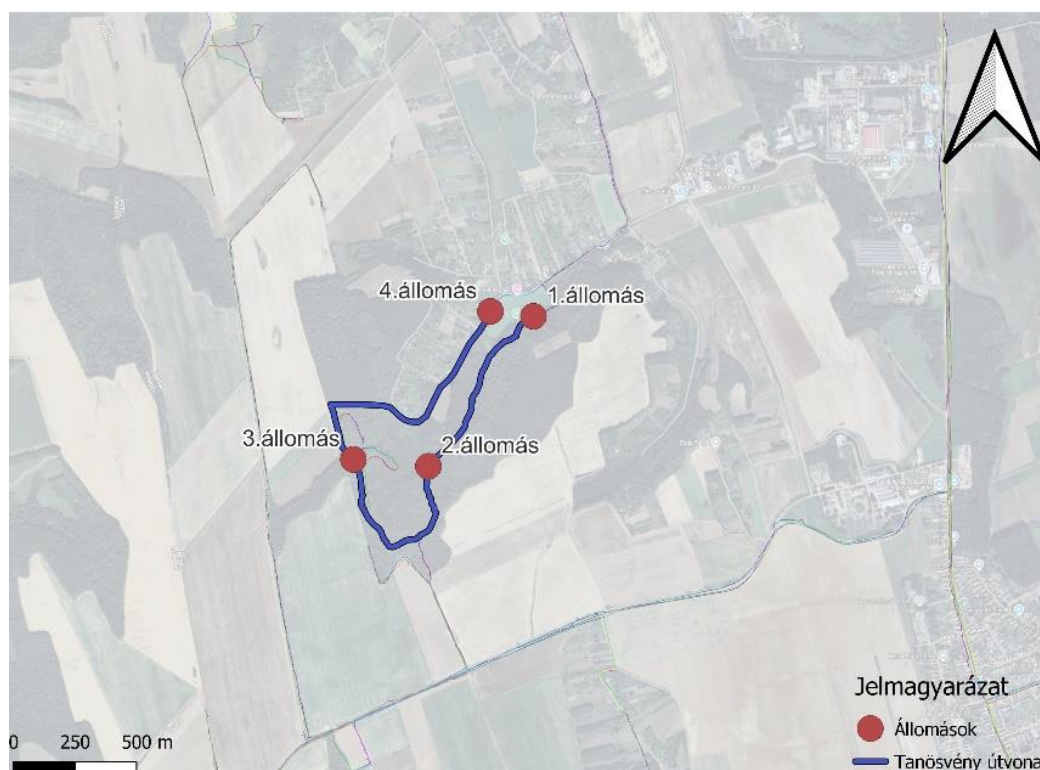
4.2 Tanösvény létesítése

A tanösvény helyszínének kiválasztásában fontos tényező volt a már meglévő infrastruktúra, vagyis az oda vezető út és a helyszínen keresztül haladó kijelölt turistaút. Továbbá a területnek vannak egyedülálló természeti értékei, ami miatt érdemes tervezni egy tanösvényt. Fontos, hogy a helyet kényelmesen meg lehessen közelíteni, akár autóval vagy biciklivel, esetleg még sétálva is.

1. A létrehozandó tanösvény típusát tekintve *bemutató, komplex* jellegű lenne.
2. A *közlekedés módja* és az *útvonal hossza* alapján gyalogos lenne, illetve az útvonal hossza a turista útnak a hosszabb változatához, a 4 km-es hosszhoz lenne igazodva, így egy közepesen nehéz jellegű tanösvény lenne.
3. A *tanösvény vonalvezetését* tekintve az elsőtől az utolsó állomás vezető út jellege kör lenne
4. A *tanösvény állomásainak a száma* – igazodva az értékek elhelyezkedéséhez – 4 lenne, e szerint lenne. 2 állomás érintené a horgász tavat, az egyik a bevezető, a másik befejező lenne. A további 2 pedig az erdőben lenne.

<i>Típus</i>	<i>Táblás</i>
<i>Témája</i>	<i>Komplex, bemutató</i>
<i>Vonalvezetése</i>	<i>Körút</i>
<i>Hossza</i>	<i>4km</i>

<i>Állomások száma</i>	4
------------------------	---

2.ábra: A tervezett tanösvény útvonala és az állomások elhelyezkedése (Saját szerkesztés QGIS-ben)

4.2 Célcsoportok

A létrehozandó tanösvények célcsoportja az általános iskolás korosztály lenne. Ez nem zárna ki a náluk fiatalabb vagy idősebb korosztály látogatását, mivel a korábban már említett típust tekintve egy bemutató jellegű lenne, amely mindenkinek az előnyére válhat. A kialakítás miatt fontos behatárolni a célcsoportot, mivel az útvonal hosszának, futásának megtervezéséhez érdemes figyelembe venni a látogatók terheltségét, állóképességét. Továbbá a használatból eredően fontos a fenntartása a tanösvénynek, ennek kapcsán szóba jöhet partnerségi megállapodás. A potenciálisan megcélzott

látogatói kör egyike, az általános iskolások szerepet kaphatnak a fenntartásban, a tényleges, gyakorlati teendők elvégzésével mélyülhet is a környezettudatosságuk.

Itt célravezető lehet egy helyi oktatási intézmény bevonása. Egyrészt azért, mert ők a célcsoport, másrészt ők a helyismeret és a rövidebb távolság miatt gyakrabban tudnak kilátogatni a helyszínre. Jöhet, mint lehetséges partner egy városi általános iskola. Mivel a korábban említett Belvárosi Általános Iskolában már létesítettek természetvédelmi bemutatótermet, így potenciális partnerként szóba jöhetnek.

Jelenleg a területet a helyi horgász egyesület, illetve, a Nordic Walking miatt látogatók használják, de vannak olyanok is, akik egy sétára vagy gombászás céljából keresik fel a parkerdőt. Emiatt úgy kell megtervezni a táblákat, hogy számukra is élményt, ismeretet nyújt hasson.

Az általam tervezett célcsoport, valamint a területen most megforduló látogatók (horgászok és nordic walking miatt érkezők) együttes konfliktushoz is vezethet. Ezért érdemes ezt előre is átgondolni, felkészülni a közös használatból eredő potenciális konfliktusokra. Ezt tekintettem át a következő (3.) táblázatban

Szemponatok	Előnyök	Hátrányok
Élmények növelése	Bővülő kínálat → Kölcsönösen részt vesznek egymás fő tevékenységében	Zavarás → Veszítenek az adott céltevékenység értékéből
Környezeti tudatosság	Bővülő kínálat → Természeti környezetben töltött idő növelése, új ismeretszerzési lehetőség	Nem kizárt a felelőtlen természeti tudatosság az új látogatókban
Pénzügyi vonzatok	Megosztott karbantartás	Rongálások, szemétgyűjtők ürítésére gyakran lesz szükség

3.fénykép: A helyszín közös használatából származó előnyök és hátrányok (Saját szerkesztés)

4.3. Tanösvény útvonala és állomásai

Tanösvény hossza, vonalvezetése

Kör, illetve ellipszis alakú útvonal esetén arra van lehetőség, hogy ne kelljen a látogatónak ugyanazon a nyomvonalon többször is végig mennie, mert az útszakaszok ismétlésével a kirándulók elveszíthetik az érdeklődésüket (Fodor-Révész, 2018). A területen futó P jelzésű túraútvonal és a NW nyomvonal figyelembevételével, azokhoz igazodva célszerű kialakítani a tanösvény nyomvonalát.

Ez több előnnyel járhat:

1. Az útvonal kialakítása nem igényel sem terepmunkát, sem engedélyeztetést.
2. Megvalósul az ellipszis alakú vonalvezetés
3. A NW céljából érkezők számára új attrakció, illetve kiegészítés lenne a tanösvény
4. A tanösvény miatt érkezők bekapcsolódhatnak egy másik kikapcsolódási, kirándulási lehetőségek.

Egyrészt azon embereknek, akik, bejárták már az adott útvonalat, azok bekapcsolódhatnak egy bemutató jellegű tanösvénybe, amely korábban nem volt jelen. Akik a létrehozandó tanösvény miatt látogatnának ki, azoknak javára válhat, ha követik a NW jelzésekkel ellátott útvonalat, így egy másik aktív tevékenységgel kapcsolódhatnak ki. Ezen pozitívumnak köszönhetően lehet növelni az odalátogatók tartózkodási idejét, ezzel is formálva a természethez való tudatos viszonyukat.

Az előnyei mellett szól továbbá, hogy közösen végezhetik a karbantartást, szemét összeszedését és további feladatokat, ezzel is növelve a partnerséggel együtt járó együttműködést.

Figyelembe kell venni:

1. Egyrészt megnövekedhet a terhelés elsősorban az emelkedő látogatás szám miatt
2. Másrészt zavarhatják a különböző célcsoportok, az eltérő tevékenységet végzők: NW-ra érkező elsősorban idősök és a tanösvény miatt kilátogató kisgyermekes családok.

Ezáltal a többfunkciót ellátó útvonal miatt mindkettő tevékenység értékéből tud veszíteni. Mivel a tervezett tanösvény nyomvonala 3,2 km hosszú hosszabb Nordic Walking útvonalhoz igazodik, így

a kisebb óvodás, alsós osztályos korosztály számára is könnyen teljesíthető lenne. Ezáltal a tanösvény is élvezhetőbbé válik, nem veszít az élményből, ha valaki csak egy rövidebb kikapcsolódásra vágyik, a Parkerdő látogatásakor. Ezért is fontos az átgondolt látogatómenedzsment, amelynek része a jelenleg területet használó turistákkal, szervezetekkel való operatív együttműködés. Valamint elengedhetetlen a tanösvényt látogatók figyelmét felhívni a természetben való viselkedés helyes szabályaira és a „közös területhasználatra” (például a tanösvény indítótábláin)

Állomás száma, egymástól való távolságuk

A tanösvény állomásainak meghatározásában Fodor Éva és Révész László: Tanösvény tervezésének módszertani sajátosságai című munkáját vettem alapul.

Az állomások számának meghatározása és gyakorisága dönti el részben egy tanösvénynek a sikerességét. Nincs bevett gyakorlat, arra vonatkozóan milyen közel lehetnek egymáshoz képest az állomások, azonban a kialakítás során figyelembe kell venni több tényezőt is: Az állomások számának alakulása az útvonalvezetéstől, a terepviszonyoktól, a látványosságok gyakoriságától is függ, így ennek megtervezése határozhatja meg a tanösvény sikerességét (Kollarics, 2015).

Érdemes odafigyelni:

1. Terepviszonyok, útvonal meredeksége
2. A táblát ne feltétlenül a látványosság közvetlenül közelébe helyezzük el, mert azzal előidézhetjük az adott attrakció sérülését

Az alap koncepció szerint 4 állomás lenne kihelyezve a tanösvényen, amelyek nem azonos távolságban és nem feltétlenül közvetlen látványosságok mellett lennének kihelyezve. Mivel a tanösvény létrehozásának célja, hogy egy oktató jellegű, a helyi természeti adottságokra mélyebb betekintést nyújtó és kikapcsolódási célú út jöhessen létre, így annak kialakításakor fontos, hogy a területhasználatot reprezentáló helyszínről kapjunk egy átfogóbb képet, mely során az egész területet kell érintenie a tanösvénynek. Nagy hangsúlyt kapnak a jellegzetes élőhelyek, a mesterségesen kialakított horgásztó, és a Nyerges erdő is. A végső kialakítás során, így a tó mentén kettő (1. és 4.)

és az erdőben is két darab állomás (második és harmadik) lenne kihelyezve, ezen állomások, amelyek egy-egy fő területet képviselnek azok közel lennének egymáshoz. Az állomások számának növelése nem szükséges, mivel egy-egy tábla megjeleníti a legfontosabb tartalmakat. Amit közvetít egy-egy tábla azt össze lehet sűríteni olyan szövegformátumba, amelyben nem válik unalmassá az ismertető elem, és optimális a mennyiség minden korosztály számára. (Fodor-Révész, 2018)

4.fénykép: Nyerges-kő 5.fénykép Szent Anna Kápolna (Saját fotó: 2024.10.23)

A Nyerges-völgyhöz vezető úton találkozunk a Szent-Anna kápolnával, amelyhez egy legenda is fűződik, miszerint egy császár látta e helyen, amikor Szent Anna lányával, Szűz Máriával mosdott a kis domb tövében folyó forrás vizében (Dombóvár-Szőlőhegy Infó). Az ápoltt, kiépített környezetben levő forrást, gyógyító hatása miatt, állítólagos gyomor-és bélpanaszokra, emiatt sokan keresték fel az ide érkező zarándokok. Ma ez a hely több, mint 200 éve fontos zarándokhely a dombóváriak számára (Dombóvár-Szőlőhegy Infó).

A Nyerges-völgy bevezetőjét egy kisebb térkép jelöli, azonban a létrehozandó tanösvény a horgásztótól kezdődne. A tó északi pontján, egy NW és egy hely ismertető tábla mutatja be a terület létrejöttét, természeti tényezőit és érdekességeket. Továbbá rendelkezik egy játékos feladattal, amelyet egy QR kód alapján lehet beolvasni. A tábla hátoldalán a Nordic Walkingot mutatja be Dombóvár területén, illetve nyújt segítséget a sportolás megkezdéséhez. Található játszótér is a tó

előtt, amely ösztönző lehet az odalátogató gyermekes családok, és a környékbeli óvodák számára, amely a tervezett tanösvény színvonalát növeli.

A táblák tartalma

A tanösvény tervezésénél, fontos megemlíteni, jelen esetben egy bemutató/oktató tanösvény során, hogy a látogatók számára a tanösvény interaktívvá tétele a táblákon keresztül történik (játékos feladványok, érdekességek) (Fodor, Révész, 2018). Emiatt rendkívül fontos, hogy a tábla mit tartalmaz, milyen szöveges vagy képi elemeket, esetlegesen foglalkoztató jellegű feladatokat, amely a létrehozandó tanösvény tartalmaz. A választott csoport befolyásolja a tartalmat. Mivel az alsó tagozatos korosztálynak szánjuk a tanösvényt, ennek megfelelően kell a szöveges elemeket csökkenteni, a tartalmat egyszerűsíteni és a képi vagy játékos, szórakoztató elemeket növelni (Kiss, szerk., 2007). A szórakoztató elemekhez kötődően érdemes kiemelni, hogy az elemeknek is kell igazodni valamelyest a cél korosztályhoz, mivel a feladatok nem lehetnek túl könnyű vagy nehéz se. Fontos, hogy a tartalmi egység, hogyan jelenik meg a kihelyezett táblák esetében.

A szöveg megfelelő stílusban és nyelvezetben igazodik a korosztályokhoz. Fontosak az affektív sajátságok is, amelyek hatással vannak az érzelmi információátadásra, ennek érdekében tartalmazhat humoros megjegyzéseket és jól irányzott célzásokat a táblák tartalma (Fodor, Révész, 2018). A szöveg kép arányt tekintve, a túlzott információátadás még a kevesebb állomás ellenére is összezavarhatja az érdeklődők figyelmét, így hosszabb távon a csak lényeges szöveges elemet érdemes megjeleníteni továbbá, sok kép beillesztésével érhető el szórakoztató ismeretterjesztés (Fodor, Révész, 2018). Továbbá a táblák anyagára, ellenálló képességére is oda kell figyelni, mivel a túlzott igénybevételű táblák, amelynek anyaga nem masszív, könnyebben sérülhetnek és válhatnak értéktelenné (Fodor, Révész, 2018).

Qr kód integrálása

A táblák interaktívvá tétele, a tartalmi rész mellett, megjeleníthető még szórakoztató elem is. A tábláknak célja tudatossá formálni, oktatni az oda látogatókat, illetve a természet iránti érdeklődésüket. Erre jó példa egy interaktív tábla azonban ehhez több forrás és fenntartás lenne

szükséges. Ezen táblák játékos feladatokat tartalmaznak, amelyhez legegyszerűbb módon Qr kód beolvasásával juthat hozzá a kilátogató kiránduló. A Qr kód mellett szól, hogy telefonnal gyors és egyszerű hozzáférést tesz lehetővé. Azonban időben mégis később juthat hozzá az érdeklődő. A Qr kódos hozzáférés során a látogató az egyes állomások kihelyezett táblák által többnyire bejátszott állathangokhoz vagy rövid videókhoz férne hozzá, amely által inkább az alsós korosztályok még közelebb érezhetik magukat az ottani természeti tényezőkhez. A kód beolvasásával többek között még olyan információkhoz is juthatnak az érdeklődők elsősorban akik a NW miatt érkeznek, ami még több érdekességet tartalmazna a helyszínről. Az utolsó állomásnál, egy játékos kvízt tartalmaz, amely a bemutatott érdekességekkel kapcsolatos kérdéseket tartalmaz. Ezekhez Qr kód beolvasásával juthat hozzá a kilátogató. A Qr kód előnyeihez tartozik, hogy frissíthető és aktualizálható, mivel egy telefonos beolvasás által már hozzá lehet jutni a különböző elemekhez.

4.4 Egy konkrét állomás bemutatása

Állomások

Az első állomás elhelyezésében fontos szerepet játszott, hogy olyan helyre kerüljön, ahol jó rálátás nyílik a tóra. A kiválasztott helyszín emellett a horgászok kedvelt pihenőhelye is, mivel a tó partján itt erdő húzódik, amely árnyékot biztosít.

Az első állomás táblájának bemutatja a tó faunáját és flóráját. A tábla egy rövid általános ismertetőt adna az ott élő védett állatokról, mint a vízisikló és a mocsári teknős, illetve olyan ritkaságokról, mint a jégmadár. A képi elemek a tóban élő halfajokról és a védett állatokat tartalmaz. A Qr kód beolvasásával az érdeklődő tudomást szerezhet arról, hogy milyen hangot adnak ki bemutatott állatok.

4.5 Együttműködők és fenntartás

A tanösvény létrehozásához elengedhetetlen az anyagi források megteremtése, amelyet elsősorban pályázat keretében kívánnék megvalósítani. A további többletköltséggel kapcsolatban megjelenik egy partner bevonása, amely a fenntartáshoz szükséges. A korábban említett Belvárosi Általános Iskola jöhet szóba. Az intézmény egy természetvédelmi bemutatóteremmel, kívánja oktatni és tudatosan beépíteni környezeti neveléssel a diákokat. Így célravezető lenne az oktatási intézménnyel megállapodást kötni. A helyi közoktatásban levő oktatók rendszeresen szerveznek olyan szakköröket, amelyek a helyi természeti környezetben valósulnak meg, emellett különféle túrákat és kirándulásokat szerveznek a természetben, amelynek potenciális célterülete lehetne a Parkerdő és a helyben létrehozandó tanösvény. Jelenleg több civil szervezet is működik, használja a természeti környezetet, részben így karbantartva a területet. A tanösvény létrehozásával és a civil szervezetek bevonásával kevesebb feladat hárulna a kezelőkre és a megosztottság által lehetne növelni a partnerségi együttműködést.

5 Jövőbeni tervek

A jövőbeni terveimet képezi, hogy tovább foglalkozva a tanösvény kialakításával, egy adott állomásnak a tábláját pontosan megtervezzem. Továbbá szeretném feltérképezni a pályázati lehetőségeket. A későbbi tanulmányaim során szeretnék egy kérdőívet készíteni a helyi lakosság körében a tanösvény létesítésének kérdéskörével kapcsolatban. Célom továbbra is a terület természeti értékeinek a turizmusba való integrálása, még népszerűbbé tétele.

Felhasznált irodalom

- Csorba P. Magyarország kistájai (2021): Debrecen: Meridián Táj-és Környezetföldrajzi Alapítvány
- Pécsi M. (1986): A zalai meridionális völgyek, dombhátak kialakulásának magyarázata. Földrajzi közlemények. 1-2.szám XXIV. (Cx.) kötet
- Fodor É., Révész L. „A tanösvények tervezésének módszertani sajátosságai” ACTA Universitatis, Sectio Sport, Tom. XLV. pp. 49-64, Eszterházy Károly Egyetem, Eger, 2018
- Ham, S. H. (1992): Environmental Interpretation: A Practical Guide for people with Big Ideas and Small Budgets. North American Press, Golden, Colorado
- Kiss G. (1999): Hogyan építsünk tanösvényt? Földtani Örökségünk Egyesület
- Kiss G. et al. (2015): Dombóvár város természetvédelmi alapterve, A természeti örökség megőrzésének és fenntartható hasznosításának helyi szintű feladatai Dombóváron. Dombóvár Város Önkormányzata, Dombóvár
- Kollarics T. „A tanösvények szerepe a környezeti tudatformálásban-Tervezés, hatékonyságvizsgálat és módszertani vonatkozások” Doktori disszertáció, Nyugat Magyarországi Egyetem, Sopron, 2015
- Michalkó G. Turizmológia (2016): Budapest: Akadémiai Kiadó
- MSB Fejlesztési Tanácsadó Zrt (2017): Helyi közösségfejlesztési stratégia-Dombóvári Helyi Közösség
- MSB Fejlesztési Tanácsadó Zrt (2022): Dombóvár város (Tolna megye) Fenntartható Városfejlesztési Stratégiája 2022-2027
- Puczkó L., Rátz T. (2011): Az attrakciótól az élményig. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Rakonczay G. (1997): Göcsejtől Mohácsig. Budapest: Mezőgazda kiadó
- Varga, G. (2014): Az infrastruktúra fogalmi rendszerei és tagolásai-A hagyományos felosztás logikája. Földrajzi közlemények. 138.3.pp.2200-232
- http://www.termeszetvedelem.hu/_user/browser/File/Okoturizmus/Magyar_Nemzeti_parkok_kiadvany_2018_FIN.pdf (Letöltés időpontja: 2024.11.11)
- <https://data2.openstreetmap.hu/hatarok/hatarok.php?hatar=Domb%C3%B3v%C3%A1r>(Letöltés időpontja: 2024:11:14)
- [https://dombovar-szolohegy.info/\(Letöltés időpontja?2024.11.22\)](https://dombovar-szolohegy.info/(Letöltés_időpontja?2024.11.22))
- https://eta.bibl.u-szeged.hu/2204/2/83a_tansvnyek_szerepe_az_oktatsban.html(Letöltés időpontja: 2024.11.09)
- <https://geocaching.hu/caches.geo?id=4428> (Letöltés időpontja:2024.11.22)
- <https://gyalogolj.hu/> (Letöltés időpontja: 2024:11:22)
- <https://termeszetvedelem.hu/ex-lege-forras/> (Letöltés időpontja:2024.11.09)

<https://terkepem.hu/utvonalterv/auto/7200->

<dombovar,46.383221,18.13106#!l=0,1!p=13/46.3626/18.0857> (Letöltés időpontja: 2024.11.20)

<https://www.oeny.hu/oeny/teir/#/tablo/5> (Letöltés időpontja: 2024.11.09)

Kondavölgy.hu